

LUCIDA

INTERVALLA

PRILOZI ODELJENJA ZA
KLASIČNE NAUKE

28
(2/2003)

FILOZOFSKI FAKULTET
U BEOGRADU
2004

Divna Stevanović

Izučavanje antičkih medicinskih autora danas: susret klasične filologije i medicine

Key words: Ancient medicine, Ancient studies, Europe, North America.

Iako u drugom planu u odnosu na kolege koji se bave »velikim« autorima poput Sofokla ili Platona, istraživači koji ozbiljno izučavaju antičke medicinske autore postoje u svim zapadnoevropskim zemljama, kao i na američkom kontinentu. Neki od njih su pri specijalizovanim institucijama za istraživanje istorije medicine¹, ali velika većina ipak je vezana za humanističke fakultete i naročito katedre za klasičnu filologiju. Razlog tome leži u činjenici da su se istorijom medicine, prirodno, počeli najpre baviti lekari, te su specijalizovane institucije najčešće pri medicinskim fakultetima, a nastavno-naučno osoblje zaposleno u njima, pretežno medicinskog obrazovanja, posvećuje više pažnje istoriji moderne medicine. Mi ćemo pak, u ovom prilogu, pokušati da damo pregled najvažnijih zapadnoevropskih i američkih istraživača i institucija koji se već dugi niz godina bave pre svega grčkim i rimskim medicinskim autorima.

Pozabavimo se najpre situacijom na frankofonom evro-američkom području koje obuhvata zemlje poput Francuske, Švajcarske, Belgije i Kanade. U Francuskoj ne postoje specijalizovani instituti za proučavanje istorije medicine, te su istraživači u ovom polju vezani za tradicionalne visokoškolske ustanove. Tako, na primer, pri EPHE² postoji,

¹ Kakvi su, na primer, *Institut universitaire d'histoire de la médecine et de la santé publique* u Lozani ili *Institut Louis Jeantet d'histoire de la médecine* u Ženevi, o kojima će docnije biti više reči. U principu su instituti za proučavanje istorije medicine osnovani pri medicinskim fakultetima, kao recimo u Nemačkoj, gde postoji više od dvadeset takvih instituta i katedri, praktično pri svakom medicinskom fakultetu.

² *École pratique des hautes études*.

pored mnogih drugih, i kurs istorije medicine koji je stvorio i godina-
ma vodio Pjer Ijar, potom Mirko D. Grmek i najzad Danijela Gurevič.
Za razliku od svojih prethodnika, Danijela Gurevič po obrazovanju
nije lekar već filolog. Mada se bavi istorijom medicine od Hipokrata
pa sve do devetnaestovekovnih lekara humanističkih interesovanja
poput Šarla Daremberga, Danijela Gurevič ipak najviše pažnje po-
svećuje Galenu. Brižit Mondran, koja se bavi hipokratskom (i uopšte
grčkom medicinskom) rukopisnom tradicijom, takođe je pri EPHE,
kao rukovodilac kursa grčke filologije u okviru kojeg je uvek značaj-
no mesto posvećeno izdavanju hipokratskih spisa.

Pri Sorboni (Pariz IV) postoji, naravno, Odeljenje za klasičnu filolo-
giju, čiji je jedan od profesora i Žak Žuana, vodeći francuski »hipokra-
tista«. Žuana je đak Fernana Robera, jednog od protagonista moderne
»renesanse« hipokratskih studija u Francuskoj, uz Luja Buržea i
Robera Žolija. Na podsticaj ove trojice naučnika i uz saradnju Luja
Buržea, Žak Žuana organizuje 1972. prvi međunarodni naučni skup
posvećen Hipokratu pod nazivom *Colloque international hippocratique*
koji se od tada održava svake tri godine u raznim zemljama. Gotovo
svi izučavaoci hipokratskih spisa o kojima je u ovom tekstu reč
učestvovali su u organizaciji nekog od tih skupova. Poslednji ovakav
skup održan je u Velikoj Britaniji, u Njukaslju na Tajnu 2002.

Jedan od Žuaninih učenika i trenutno prvi francuski stručnjak za
Galena je Veronik Budon-Mijo. V. Budon-Mijo je rukovodilac istra-
živačkog projekta »Grčka medicina« vezanog za francuski nacionalni
centar za naučna istraživanja (CNRS). Istraživački projekat »Grčka
medicina« osnovan je 2002. kao nastavak i proširenje istraživačkog
projekta »Hipokratska zbirka« osnovanog 1981. u Strazburu u kome
je u to vreme predavao Ž. Žuana. Ovaj istraživački projekat okuplja
sve važnije francuske i svetske istraživače antičke medicine.

Pri Medicinskom fakultetu Rene Dekart postoji nastava istorije
medicine koja je poverena Armel Debri, takođe značajnoj figuri među
istraživačima antičke medicine u Francuskoj. Armel Debri i Gi Saba
su godinama vodili istraživačku grupu posvećenu rimskoj medicini
pri centru Žan-Palern u Sant Etjenu koja je sada u nadležnosti Niko-
lete Palmijeri. Centar Žan-Palern, odnosno grupa za rimsku medicinu
ima značajnu ulogu u koordinaciji i informisanju kako francuskih,

tako i svetskih istraživača u oblasti antičke medicine, najviše zahvaljujući publikaciji *Lettre d'information du Centre Jean-Palmerie*. Armel Debri se inače bavi Galenom, latinskom medicinskom terminologijom, ali i medicinskom dimenzijom grčkih autora poput Teofrasta ili Aristotela. Gi Saba se bavi rimskim medicinskim autorima poput Celza kao i poznolatinskim autorima poput Kasija Feliksa³. Nikoleta Palmijeri se bavi srednjevekovnim autorima poput Agnela iz Ravene⁴ kome se pripisuju komentari Galenovih spisa, medicinskom školom u Raveni i uopšte recepcijom »galenizma« u Srednjem veku.

An Fres pri Univerzitetu Limijer u Lijonu, jedna od učenika Gi Saba, takođe se bavi poznim medicinskim spisima na latinskom jeziku, poput dela *De medicina* Kasija Feliksa, čije je kritičko izdanje objavila, ili dela *Euporista* Teodora Priscijana⁵. Ona nije jedini latinista koji se bavi medicinskom literaturom u Lionu: tu je i Frederik Bivij, koja se bavi leksičkim studijama patologije glasa na primer. Među lijonskim helenistima-izučavaocima medicinskih spisa ističe se Izabel Bem, koja se bavi problemom opažanja u grčkoj medicinskoj književnosti (Hipokrat, Galen, Dioskorid).

Nastavljač duge nastavne i istraživačke aktivnosti Žaka Žuane u domenu hipokratskih studija u Strazburu jeste njegova učenica Karolin Magdalen, koja se bavi Hipokratom (kritičko izdanje *Aforizama*), ali i drugim grčkim medicinskim autorima.

Izučavanje antičkih medicinskih autora u Belgiji ima izvesnu tradiciju u ličnosti Robera Žolija, hipokratiste svetskog renomea, koji je i zasnovao izdavanje hipokratskih spisa u Collection des Universités de France i profesora briselskog univerziteta. Njegov nastavljac u hipokratskim studijama i rukovođenju briselskim odsekom za grčki jezik i književnost je Simon Bil koji se bavi i poznijim medicinskim autorima (Galenom na primer). Pionirski poduhvat u domenu izdavanja i proučavanja grčkih medicinskih papirusa ostvarila je Mari-

³ V vek n. e.

⁴ VI/VII vek n. e.

⁵ V vek n. e.

Elen Margan, koja rukovodi papirološkim centrom CEDOPAL pri Liješkom univerzitetu.

Švajcarsko bavljenje istorijom medicine odlikuje se većom institucionalizovanošću nego ono u Francuskoj ili Belgiji, o čemu svedoče dva već pomenuta instituta: *Institut universitaire d'histoire de la médecine et de la santé publique* u Lozani i *Institut Louis Jeantet d'histoire de la médecine* u Ženevi. Oba ova instituta čine *Institut universitaire romand d'histoire de la médecine et de la santé* (IURHMS). Lozanskim institutom rukovodi Vansen Baras, po obrazovanju lekar i klasični filolog, koji se, između mnogih drugih projekata nevezanih za Antiku, bavi i Galenom (ovaj institut priprema kritičko izdanje nekih Galenovih spisa sa prevodom i komentarom). Pri ovom institutu, kao i Lozanskom Univerzitetu, radi i latinista Brižit Mer, čije se kritičko izdanje Gargilija Marcijala prošle godine pojavilo u Collection des Universités de France kao i *Concordantiae Gargilianae* u izdavačkoj kući Olms-Vajdman. Trenutno sa Filipom Midrijem radi na kritičkom izdanju spisa *De medicina* Aula Kornelija Celza. Filip Midri je redovni profesor latinskog jezika i književnosti Univerziteta u Lozani; sem Celzom, bavi se i Celijem Aurelijanom, kao i latinskom medicinskom terminologijom.

U Kanadi je bavljenje Hipokratom od izuzetne važnosti na Univerzitetu Laval u Kvebeku, pri kojem postoji *Laboratorija za hipokratska istraživanja* (LRH). Članovi ove laboratorije, Žil Malone i Žak Dezotel, bave se informatizovanim istraživanjima *Hipokratske zbirke* koja su dosada dala *Concordance des œuvres hippocratique* kao i *Cinq cents ans de bibliographie hippocratique*. Ova dvojica istraživača organizovali su 1987. i šesti *Colloque international hippocratique* u Kvebeku zajedno sa Polom Poterom. Pol Poter je takođe kanadski naučnik koji se bavi antičkom medicinom i koji radi pri katedri za istoriju medicine na univerzitetu Zapadnog Ontarija. On je takođe i autor izdanja i prevoda tri toma hipokratskih spisa, od ukupno osam, koliko ih je objavljeno u Loeb Classical Library.

Upoznajmo se sada sa istraživačima antičke medicine u drugim zapadnoevropskim zemljama: Italiji, Nemačkoj, Španiji i Velikoj Britaniji. U Italiji se istraživanje antičkih medicinskih autora odvija najčešće pri odeljenjima za klasičnu filologiju i pri institutima posve-

ćenim izučavanju Antike. Izabela Andorlini se, poput Mari-Elen Margan, bavi izdavanjem grčkih medicinskih papirusa pri papirološkom institutu »Đirolamo Vitelli« u Firenci (*Istituto papirologico G. Vitelli*). U Firenci, pri firentinskom univerzitetu, radi i Danijela Maneti, koja se takođe bavi grčkom medicinom: grčkim medicinskim papirima, ali i izdavanjem Hipokratovih i Galenovih spisa.

Ivan Garofalo je profesor klasičnih jezika na sijenskom univerzitetu koji se bavi izdavanjem grčkih medicinskih spisa (do sada je izdao Erazistratove fragmente kao i jedan Galenov spis u originalu i arapskom prevodu), ali i izučavanjem hipokratskih spisa, Celza, Plinija Starijeg. Ž. Žuana mu je poverio izdanje manjih Galenovih spisa za Collection des Universités de France.

U Napulju rade dva italijanska istraživača svetskog glasa – Amneris Rozeli i Antonio Garzija. Amneris Rozeli je redovni profesor klasične filologije na institutu *Orientale* u Napulju i bavi se izdavanjem medicinskih spisa (Hipokrat), papirusa, ali i interpretacijom filozofskih tekstova (Aristotel, Teofrast) i Galenovim komentarima hipokratskih spisa. Antonio Garzija je profesor u penziji univerziteta *Federico II* u Napulju. Iz njegove izuzetno bogate karijere treba izdvojiti kritička izdanja s prevodom i komentarima autora poput Euripida, Alkmana, Teognida. Helenista vizantolog, Garzija se interesuje kako za antičku grčku medicinu, tako i za vizantijsku. Garzijino bavljenje predajom i izdavanjem antičkog i vizantijskog teksta bilo je dobar osnov za zasnivanje novog naučnog skupa posvećenog upravo rukopisnoj tradiciji i izdavaštvu antičkih i vizantijskih medicinskih tekstova – prvi ovakav skup organizovan je 1990. u Napulju u Garzijinoj organizaciji, a naredna dva u Parizu i Napulju (1994 i 1997), poslednji u saradnji sa Ž. Žuanom.

Najznačajnija ekipa istraživača hipokratskog korpusa u Nemačkoj čini deo hamburškog projekta *Thesaurus Linguae Graecae* čija je najambicioznija publikacija svakako *Lexikon des frühgriechischen Epos*. Pored ovog leksikona, koji je došao do dvadesete sveske, u okviru istog projekta objavljen je i *Index hippocraticus*⁶, a u toku je i objavljivanje sve-

⁶ *Index Hippocraticus*, J.-H. Kühn/Ulrich Fleischer [Hrsg.]. Cui elaborando inter-

dočanstava o *Hipokratskoj zbirci*⁷. *Index hippocraticus* je najznačajniji leksikografski priručnik za rad na hipokratskim spisima. Njegovu izradu započeli su Jozef-Hans Kin i Ulrih Flajšer, a posao su dovršili K. Alpers, A. Anastasiju, D. Irmer i F. Šmit. *Index hippocraticus* je prvobitno trebalo da bude leksikon, kako je to bio osmislio Hans Diler 1945. Međutim, zbog nedostatka sredstava, ovaj plan je izmenjen i odlučeno je da se radi samo na indeksu reči koji je konačno dovršen tek 1989. Budućnost ove ekipe je, nažalost, crna – kada D. Irmer i A. Anastasiju ne budu više u stanju da rade, u Hamburgu više neće biti stručnjaka za antičku medicinu. Pri hamburškom univerzitetu pak rade Folker Langholf i Sibil Im koji se, između ostalog, bave i antičkom medicinom.

Druga izuzetno važna ekipa istraživača antičke medicine vezana je za projekat *Corpus Medicorum Graecorum* pri Berlinsko-brandenburškoj akademiji nauka. Ovaj projekat ima za cilj objavljivanje kritičkih izdanja i prevoda svih grčkih i rimskih medicinskih autora⁸. Projektom rukovodi Dithard Nickel koji se bavi Galenom čija je dva spisa i objavio u *Corpus Medicorum Graecorum*. Prethodno je projektom rukovodila Juta Koleč, jedan od najvećih svetskih poznavalaca Galena.

fuerunt sodales Thesauri Linguae Graecae Hamburgensis. Curas posteriores adhibuerunt K. Alpers, A. Anastassiou, D. Irmer, V. Schmidt, Gottingae 1989, p.XXXIV, 946. Fasc. I: Alpha - Delta. 1986, p.XXXIV, 200. Fasc. II: Epsilon - Kappa. 1987, p.201-464. Fasc. III: Labda - Pi. 1988, p.465-678. Fasc. IV: Pi - Omega. Addenda et Corrigenda. 1989, p.679-946. *Index Hippocraticus Supplement*, A. Anastassiou und D. Irmer (Göttingen 1999) 108 pp.; 33 pp. Prolegomena; 75 pp. revision of Index.

⁷ *Testimonien zum Corpus Hippocraticum*, Teil II: Galen 1. Band: Hippokrateszitate in den Kommentaren und im Glossar, A. Anastassiou und D. Irmer (Göttingen 1997), p.XXXIX, 535. *Testimonien zum Corpus Hippocraticum*, Teil II: Galen, 2. Band: Hippokrateszitate in den übrigen Werken Galens einschließlich der alten Pseudo-Galenica, Göttingen 2001, p.LVI, 406. Kao što se vidi iz naslova, dva dosada objavljena toma obrađuju svedočanstva koja se nalaze u Galenu (prvi tom ona u Galenovim komentarima različitih hipokratskih spisa i u *Glosaru*, a drugi tom u ostatku Galenovih spisa).

⁸ U okviru istog projekta postoji i *Corpus Medicorum Latinorum*.

Istraživanje istorije medicine u Nemačkoj odlikuje se izuzetno velikim brojem instituta za istoriju medicine, osnovanih pri medicinskim fakultetima⁹. Istraživački programi ovih institucija su pretežno vezani za istoriju moderne medicine na području Nemačke i zapadne Evrope¹⁰. Postoji ipak nekoliko istraživača koji se u okviru ovih institucija bave antičkom medicinom. Na Institutu za istoriju medicine u Majncu (*Medizinhistorisches institut der Johannes Gutenberg-Universität Mainz*) radi Klaus-Ditrich Fišer koji se bavi medicinskim autorima pozne Antike i ranog Srednjeg Veka. Polja interesovanja su mu manje poznati medicinski izvori od IV do XI v. n. e., bavi se spisima pseudo-Sorana, pseudo-Demokritom, izvorima za istoriju veterinarske medicine, medicinskom leksikom, autor je i dva *Dodatka bibliografiji latinskih medicinskih tekstova* koju objavljuje centar Žan-Palern. Direktor minhenskog instituta za istoriju medicine i medicinske sociologije (*Institut für Geschichte der Medizin und Medizinische Soziologie*), Julijane Vilmans, bavi se zdravstvom u rimskoj vojsci carskog vremena.

Bacimo sada pogled na stanje studija antičke medicine u Španiji – postoji više značajnih stručnjaka u ovoj oblasti. Najpoznatiji španski istraživač u oblasti o kojoj je reč je Huan Antonio Lopes Feres, profesor na madridskom univerzitetu (UNED), koji se bavi razvojem grčkog naučnog jezika, pri čemu najviše pažnje posvećuje leksičkom izučavanju Hipokrata i Galena. Profesor Lopes Feres je takođe vrlo aktivan u organizovanju naučnih skupova posvećenih antičkoj medicini – 1988 organizovao je međunarodni skup posvećen Galenovom delu, a 1990. je u Madridu ugostio učesnike sedmog međunarodnog naučnog skupa posvećenog *Hipokratskoj zbirci*. Takođe u Madridu, pri univerzitetu *Complutense*, postoji projekat *Hipokrat* kojim rukovodi Ignasio Rodrigues Alfageme. U okviru ovog projekta radi jedanaest istraživača koji se, prirodno, najviše bave Hipokratom, ali i Galenom i Aristotelom. Među njima se ističu Alisija Esteban Santos i Hesus An-

⁹ Spisak svih katedri i instituta za istoriju medicine u Nemačkoj može se naći na internet adresi www.igm-bosch.de/english/f11.htm.

¹⁰ Primitili smo da se posebna pažnja poklanja, recimo, istoriji medicine u Nemačkoj u doba Trećeg Rajha.

hel Espinos koji su posebnu pažnju u svom radu posvetili hipokrat-skim *Epidemijama*, kao i Elsa Garsia Novo koja se bavi hipokratskim spisima (*Proretik II*) i priprema kritičko izdanje jednog Galenovog spisa.

Pri valjadolidskom univerzitetu postoji istraživačka grupa *Speculum medicinae* osnovana 1989. radi izučavanja medicinskih tekstova na latinskom jeziku od Antike do Renesanse. Enrike Montero Kartele rukovodi ovom ekipom koja broji deset članova. Rad ove grupe usmeren je ka latinskoj medicinskoj leksici u Antici, Srednjem veku i Renesansi, kritičkom izdanju i prevodu Aviceninog *Kanona medicine*, kritičkim izdanjima srednjovekovnih i renesansnih medicinskih spisa na latinskom jeziku.

Na odeljenju za klasičnu filologiju univerziteta u Santjagu de Kompostela radi Manuel Enrike Vaskes Buhan koji se bavi rukopisnom predajom hipokratskih spisa, zatim njihovom recepcijom kod autora latinskog jezika (prevodi hipokratskih spisa na latinski) kao i medicinskim autorima koji su pisali na latinskom (Celzom i Celijem Aurelijanom, na primer). Profesor Vaskes Buhan organizovao je u Santjagu de Komposteli četvrti međunarodni naučni skup posvećen antičkim medicinskim tekstovima na latinskom jeziku 1994.

Značajna institucija u domenu istorije medicine u Engleskoj je *The Wellcome Trust Centre for the History of Medicine at University College London*. Među istraživačima koji pri njemu rade je i Vivijan Naton, trenutno verovatno najveći autoritet za Galena. On je izdavač i prevodilac više Galenovih spisa za CMG, a trenutno piše istoriju grčke i rimske medicine od Homera do Pavla Eginjanina (800. p.n.e. – 620. n.e.). Naton se takođe bavi medicinom XVI veka.

Pored pomenutog centra u Londonu postoji i jedan novoosnovani (2000) centar za istoriju medicine u Birmingemu – *Centre for the History of Medicine of the University of Birmingham Medical School* – kojim rukovodi arheolog Robert Arnot, stručnjak za paleomedicinu. U Velikoj Britaniji je u toku poslednjih godina osnovano više centara za istoriju medicine poput ovog u Birmingemu¹¹, ali se najveći deo njihovog

¹¹ Recimo u Vorviku 1999, u Stoktonu, pri Volfsonovom istraživačkom insti-

osoblja bavi historijom lokalne moderne medicine.

Filip van der Ejk je helenista holandskog porekla, profesor grčke književnosti na univerzitetu u Njukaslu na Tajnu; bavi se hipokratiskim spisima, Aristotelom, Dioklom iz Karista (IV vek p. n. e.), Galenom. On je organizovao poslednji, jedanaesti, međunarodni naučni skup *Colloque international hippocratique* 2002. u Njukaslu. Van der Ejk je, pored V. Natona, trenutno najpoznatiji istraživač grčke antičke medicine u Velikoj Britaniji. Na latinskoj strani trenutno najveći autoritet na polju rimske medicine je Dejvid Lengslou, profesor univerziteta u Mančesteru. Profesor Lengslou radi na kritičkom izdanju s prevodom i komentarima »latinskog Aleksandra« – radi se o latinskom prevodu dela *Terapeutika* vizantijskog lekara Aleksandra iz Trala. Dejvid Lengslou takođe sarađuje sa latinistima iz Sant Etjena i objavljuje u periodičnim publikacijama Centra Žan-Palern, pri čemu se posebno zanima sa latinsku medicinsku leksiku. Nedavno je objavio i studiju posvećenu medicinskom latinskom u Rimskom carstvu koja ispituje jezik dva autora iz I veka n. e. (Celza i Skribonija Larga) i dva autora iz V veka n. e. (Kasija Feliksa i Teodora Priscijana)¹².

Zaključićemo ovaj pregled istraživačima antičkih medicinskih autora u SAD među kojima je jedan od najvećih Hajnrih fon Štaden, profesor grčke kulture i nauke u okviru odeljenja za istorijske studije prestižnog *Institute for Advanced Studies* pri Univerzitetu Princeton. Profesor fon Štaden bavi se najviše helenističkom medicinom (autor je kritičkog izdanja fragmenata aleksandrijskog lekara Herofila s prevodom i komentarima¹³), ali i recepcijom grčke medicine u Rimu, Galenom i rimskim medicinskim autorima (Celz). Ne manje značajno ime u domenu grčke medicine je Vesli D. Smit, penzionisani profesor pensilvanijskog univerziteta. Vesli D. Smit je autor jedne od najznačajnijih studija u XX veku posvećenih hipokratskom korpusu¹⁴, autor

tutu, 2001. ili u Glazgovu nešto ranije, 1985.

¹² Langslow David (2000) *Medical Latin in the Roman Empire*, Oxford.

¹³ von Staden Heinrich (1989) *Herophilus: The Art of Medicine in Early Alexandria*, Cambridge and New York.

¹⁴ Smith Wesley D. (1979) *Hippocratic tradition*, Philadelphia.

prevoda više hipokratskih spisa za Loeb Classical Library, autor kritičkog izdanja pseudepigrfskih spisa *Hipokratske zbirke*¹⁵.

Istraživača antičke medicine i antičkih medicinskih tekstova, naravno, ima još u SAD, ali ćemo se mi ipak ovde zaustaviti, pošto nam je pretenzija bila samo da pružimo uvid u studije kojima je posvećen ovaj broj *Lucida intervalla*. Zainteresovani čitalac naći će u prilogu ovog uvodnog članka bibliografiju sa najvažnijim delima naučnika o kojima je bilo reči, kao i nekoliko internet stranica i publikacija koje bi mogle biti od pomoći onome ko želi da se upusti u izučavanje antičke medicine.

Materijal na internetu

1. Prema našem saznanju, najzanimljiviji opšti internet izvor za antičku medicinu je *Bulletin de Médecine Ancienne*: www.bium.univ-paris5.fr/amn/debut.htm. Tamo se nalaze linkovi za druge zanimljive internet projekte u oblasti antičke medicine; ali kako je ta lista nepotpuna, dodaćemo ovde sve posebne adrese vezane za naučne projekte o kojima je bilo reči.
2. Osnovne informacije o istraživačkom projektu »Grčka medicina« nalaze se na adresi www.medgrecque.paris4.sorbonne.fr.
3. Nešto više informacija o aktivnostima centra Žan-Palern u domenu rimske medicine mogu se naći na adresi www.univ-st-etienne.fr/palerne/medecine.html.
4. Puno zanimljivih informacija o papirusima (između ostalog i katalog grčkih i latinskih književnih papirusa iz grčko-rimskog Egipta, Mertens-Pack³) može se naći na sajtu liješkog centra CEDOPAL: www.ulg.ac.be/facphl/services/cedopal.
5. Lozanski institut za istoriju medicine ima adresu www.hospvd.ch/inst/iuhmsp.
6. Osnovne informacije o izučavanju Hipokrata na Univerzitetu Laval u Kanadi mogu se naći ovde: www.ulaval.ca/vrr/rech/Regr/00117.html.

¹⁵ Hippocrates, *Pseudepigraphic Writings*, edited and translated by W. D. Smith, Leiden, 1990. Radi se o više spisa (dvadeset četiri pisma, dva govora i jedan atinski dekret) koji su došli do nas kao deo *Hipokratske zbirke*, ali koji izvesno nisu Hipokratovo delo.

7. Više zanimljivih podataka o izradi dela *Index Hippocraticus* nalazi se na adresi www.rrz.uni-hamburg.de/Thesaurus.
8. Spisak kritičkih izdanja objavljenih u zbirkama *Corpus Medicorum Graecorum* i *Corpus Medicorum Latinorum*, kao i nešto više informacija o tim zbirkama, nalaze se ovde: www.bbaw.de/forschung/cmg.
9. Zanimljive informacije nudi prezentacija projekta »Hipokrat« madridskog univerziteta: www.filol.ucm.es/ppal.htm. Projekat istraživanja medicine na latinskom jeziku pri Valjadolidskom univerzitetu predstavljen je na stranici www.fyl.uva.es/~wspecmed.

Poslednji internet izvor na koji skrećemo pažnju je stranica prestižnog engleskog centra za istoriju medicine, The Wellcome Trust Centre for the History of Medicine at University College London: www.ucl.ac.uk/histmed.

Publikacije

Kao što smo već pomenuli govoreći o centru Žan-Palern, periodična publikacija *Lettre d'information du Centre Jean-Palern* daje uvid u savremene studije antičke i srednjovekovne medicine u svetu.

Za one koji žele da se bolje upoznaju sa izučavanjem istorije medicine iz medicinske perspektive o kojoj nije bilo puno reči u ovom prilogu, korisna je sledeća publikacija: Jutte, Robert (1997) *Institutes for the History of Medicine and Health in Europe: A Guide*, Sheffield.

Izabrana bibliografija

U ovom bibliografskom pregledu obuhvaćene su publikacije istraživača o kojima je već bilo reči. Ne radi se o potpunoj bibliografiji svih autora, već o manje-više proizvoljnom izboru članaka i monografskih publikacija koji, po našem mišljenju, dobro ilustruju usmerenja rada određenog autora. Akcenat je na skorašnjim publikacijama svih autora, starije publikacije su navođene ako su od izuzetnog značaja za celokupno delo autora. Vrlo dobar internet izvor kojim se može dopuniti ova bibliografija je *The Wellcome bibliography for the history of medicine* na adresi library.wellcome.ac.uk/resources/cw.shtml.

1. Anastassiou, Anargyros & Irmer, Dieter (1997) *Testimonien zum Corpus Hippocraticum*, Teil II: Galen, band 1: Hippokrateszitate in den Kommentaren und im Glossar, Göttingen.

2. Anastassiou, Anargyros & Irmer, Dieter (1999) *Index Hippocraticus. Supplement*, Göttingen.
3. Anastassiou, Anargyros & Irmer, Dieter (2001) *Testimonien zum Corpus Hippocraticum*, Teil II: Galen, band 2: Hippokrateszitate in den übrigen Werken Galens einschliesslich der alten Pseudo-Galenica, Göttingen.
4. Andorlini, Isabella (1993) »L'apporto dei papiri alla conoscenza della scienza medica antica« u *ANRW*, 37,1, 458-562.
5. Andorlini, Isabella (1995) *Trattato di medicina su papiro*, Firenze.
6. Andorlini, Isabella (1997) »Progetto per il Corpus dei papiri greci di medicina« u *Akten des 21 Internationalen Papyrologenkongresses* (Berlin, 13-19 august 1995), edit. B. Kramer, W. Luppe, H. Maehler, G. Poethke, 17-24, Stuttgart.
7. Andorlini, Isabella (1999) »Testi medici per la scuola: raccolte di definizioni e questionari nei papiri« u *I testi medici greci. Tradizione e ecdotica* (atti del III Conv. Intern, Napoli, 15-18 ottobre 1997), edit. A. Garzya e J. Jouanna, 7-15, Napoli.
8. Andorlini, Isabella ed. (2001) *Greek Medical Papyri I*, Firenze.
9. Boehm, Isabelle et Luccioni, Pascal, edits. (2003) *Les cinq sens dans la médecine à l'époque impériale : sources et développements* (actes de la table ronde du 14 juin 2001), Lyon -Paris.
10. Boehm, Isabelle (2003) »Toucher du doigt : le vocabulaire du toucher dans les textes médicaux grecs et latins«, u *Manus Medica*, édit. F. Gaide et Fr. Biville, 229-240, Aix-en-Provence.
11. Boehm, Isabelle (2003) »Couleur et odeur chez Galien«, u *Couleurs et visions dans l'Antiquité classique*, édit. L. Villard, 77-96, Rouen.
12. Boudon, Véronique (1993) »Médecine et enseignement dans l'art médical de Galien«, *Revue des études grecques*, 106, 120-141.
13. Boudon, Véronique (1994) »Les œuvres de Galien pour les débutants (*De sectis, De pulsibus ad tirones, Ad Glauconem de methodo medendi et Ars medica*): médecine et pédagogie au 2e siècle ap. J.C.« u *ANRW*, 37,2, 1421-1467.
14. Boudon, Véronique (1994) »Les définitions tripartites de la médecine chez Galien« u *ANRW*, 37,2, 1468-1490.
15. Boudon, Véronique (1996) »La translatio antiqua de l'art médical de Galien« u *Histoire et ecdotique des textes médicaux grecs* (actes du 2e Colloque

international, Paris, 24-26 mai 1994), edit. A. Garzya et J. Jouanna, 43-55, Paris.

16. Boudon, Véronique et Jouanna, Jacques (1997) »Remarques sur la place d'Hippocrate dans la pharmacologie de Galien« u *Galen on Pharmacology, Philosophy, History and Medicine* (Proceedings of the 5th International Galen Colloquium, Lille, 16-18 March 1995), edit. A. Debru, 213-234, Leiden.

17. Boudon, Véronique (2000) »Galien par lui-même : les traités bibliographiques (*De ordine librorum suorum* et *De libris propriis*)« u *Studi su Galeno: scienza, filosofia, retorica e filologia* (atti del seminario, Firenze, 13 novembre 1998), edit. Daniella Manetti, 119-134, Firenze.

18. Boudon, Véronique (2002) »Galen's On my Own Books: New Material from Meshed, Rida, Tibb. 5223« u *The Unknown Galen*, edit. V. Nutton, 9-18, London.

19. Boudon, Véronique (2003) »La théorie galénique de la vision : couleurs du corps et couleurs des humeurs« u *Couleurs et visions dans l'Antiquité classique*, edit. L. Villard, 65-75, Rouen.

20. Bourgey, Louis (1953) *Observation et expérience chez les médecins de la Collection hippocratique*, Paris.

21. Byl, Simon (1993) »Les dix dernières années (1983-1992) de la recherche hippocratique«, *Lettre d'information du Centre Jean-Palmerie*, 22, 1-39.

22. Byl, Simon (1995) »L'air géographique des médecins hippocratiques« u *Ancient Medicine in its Socio-Cultural Context* (Papers read at the Congress held at Leiden University, 13-15 april 1992), edit. Ph. v. d. Eijk, H. F. J. Horstmanshoff and P. H. Schrijvers, 225-235, Amsterdam.

23. Byl, Simon (2001) »Hippocrate de Cos : de l'hagiographie au rejet et vice-versa«, *Revue de philosophie ancienne*, 19(2), 13-14.

24. Byl, Simon (2002) »Listes des fréquences de *phusis* et classement des œuvres hippocratiques« u *Le normal et le pathologique dans la Collection hippocratique* (actes du Xème colloque international hippocratique, Nice, 6-9 octobre 1999), edit. A. Thivel, 45-54, Nice.

25. Debru, Armelle (1994) »L'expérimentation chez Galien« u *ANRW*, 37,2, 1718-1756.

26. Debru, Armelle (1996) *Le corps respirant. La pensée physiologique chez Galien*, Leiden.

27. Debru, Armelle (1996) »L'état des recherches sur Galien (1969-1992)« u *ANRW*, 37,4.
28. Debru, Armelle, edit. (1997) *Galen on Pharmacology, Philosophy, History and Medicine* (Proceedings of the 5th International Galen Colloquium, Lille, 16-18 March 1995), Leiden.
29. Debru, Armelle (2002) »Galen on the Unclear Movements« u *The Unknown Galen*, edit. V. Nutton, 79-85, London.
30. Debru, Armelle (2002) »La sueur des corps : le *De sudore* de Théophraste face à la tradition médicale« u *On the Opuscula of Theophrastus* (akten der 3. Tagung der Karl-und-Gertrud-Abel-Stiftung vom 19-23 Juli 1999 in Trier), edit. W. Fortenbaugh und G. Wöhrle, 163-174, Stuttgart.
31. Fischer, Klaus-Dietrich (1984) »Der neuentdeckte Text des Celsus über Blasenleiden«, *Gesnerus*, 41, 243-248.
32. Fischer, Klaus-Dietrich (1988) »Ancient veterinary medicine. A survey of Greek and Latin sources and some recent scholarship«, *Medizin historisches Journal*, 23, 191-209.
33. Fischer, Klaus-Dietrich (1994) »Der *Liber medicinalis* des Pseudo-Democritus« u *Tradición e innovación de la medicina latina de la antigüedad y de la alta Edad Media* (actas del IV coloquio internacional sobre los textos médicos latinos antiguos), edit. M. E. Vázquez Buján, 45-56, Santiago de Compostela.
34. Fischer, Klaus-Dietrich (1998) »Der *Liber Byzantii*, ein unveröffentlichtes griechisches therapeutisches Handbuch in lateinischer Übersetzung« u *Maladie et maladies dans les textes latins antiques et médiévaux* (actes du Ve Colloque International »Textes médicaux latins«, Bruxelles, 4-6 septembre 1995), edit. C. Deroux, 276-294, Bruxelles.
35. Fischer, Klaus-Dietrich (2002) »Die pseudohippokratische *Epistula de virginibus*. Bemerkungen zu ihrer Textüberlieferung und zu ihrem Vokabular«, *Les études classiques*, 70, 101-122.
36. Fraisse, Anne (1998) »Place et fonction des hellénismes dans la dénomination des maladies chez Cassius Felix« u *Nommer la maladie : recherches sur le lexique gréco-latin de la pathologie*, edits. A. Debru et G. Sabbah, 91-99, Saint-Etienne.
37. Fraisse, Anne (2003) »Place et statut des pratiques magiques dans les textes médicaux tardifs. Le cas de Cassius Felix et de Théodore Priscien« u *Manus Medica*, edit. F. Gaide et Fr. Biville, 161-172, Aix-en-Provence.

38. Garcia Novo, Elsa (1991) »Algunas notas al texto de *Epidemias* a traves de Galeno« u *Galeno: obra, pensamiento e influencia* (Coloquio internacional celebrado en Madrid, 22-25 marzo 1988), edit. J. A. López Férez, 153-159, Madrid.
39. Garcia Novo, Elsa (1995) »Structure and style in the Hippocratic treatise *Prorrheticon* 2« u *Ancient Medicine in its Socio-Cultural Context* (Papers read at the Congress held at Leiden University, 13-15 april 1992), edit. Ph. v. d. Eijk, H. F. J. Horstmanshoff and P. H. Schrijvers, 537-554, Amsterdam.
40. Garcia Novo, Elsa (1998) »Las fiebres en Celso: mentalidad latina frente e mentalidad griega« u *Maladie et maladies dans les textes latins antiques et médiévaux* (actes du Ve Colloque International »Textes médicaux latins«, Bruxelles, 4-6 septembre 1995), edit. C. Deroux, 129-136, Bruxelles.
41. Garofalo, Ivan (1991) »Problèmes d'anatomie chez Pline l'Ancien« u *Le latin médical : la constitution d'un langage scientifique*, edit. G. Sabbah, 309-316, Saint-Etienne.
42. Garofalo, Ivan (1994) »Note filologiche sull'anatomia di Galeno« u *ANRW*, 37,2, 1790-1833.
43. Garofalo, Ivan (1996) »Una nuova testimonianza su Ione di Chio«, *Filologia antica e moderna*, 10, 97-99.
44. Garofalo, Ivan (1998) »Le commentaire ravenate au *De pulsibus ad tirones* de Galien : le commentaire et ses sources« u *Maladie et maladies dans les textes latins antiques et médiévaux* (actes du Ve Colloque International »Textes médicaux latins«, Bruxelles, 4-6 septembre 1995), edit. C. Deroux, 382-392, Bruxelles.
45. Garofalo, Ivan (2000) »Una nuova opera di Galeno in traduzione araba, la *Synopsis* del *De methodo medendi* di Galeno«, *Studi classici e orientali*, 157(1), 8-19.
46. Garzya, Antonio ed. (1996) *Storia e ecdotica dei testi medici greci* (atti del II Conv. Intern, Parigi, 24-26 maggio 1994), Napoli.
47. Garzya, Antonio (1997) »Science et conscience dans la pratique médicale de L'Antiquité tardive et byzantine« u *Médecine et morale dans l'Antiquité* (dix exposés suivis de discussions, Vandoeuvres-Genève, 19-23 août 1996), edits. H. Flashar et J. Jouanna, 337-363, Genève.
48. Garzya, Antonio & Jouanna, Jacques eds. (1999) *Storia e ecdotica dei testi medici greci* (atti del III Conv. Intern, Napoli, 15-18 ottobre 1997), Napoli.

49. Gourevitch, Danielle (1984) *Le triangle hippocratique dans le monde gréco-romain : le malade, sa maladie et son médecin*, Paris.
50. Gourevitch, Danielle (1984) *Le mal d'être femme. La femme et la médecine dans la Rome antique*, Paris.
51. Gourevitch, Danielle (1987) »L'esthétique médicale de Galien«, *Les études classiques*, 55, 267-290.
52. Gourevitch, Danielle (1989) »L'anonyme de Londres et la médecine d'Italie du Sud«, *History and Philosophy of the Life Sciences*, 11, 237-251.
53. Gourevitch, Danielle (1991) »La pratique méthodique : définition de la maladie, indication et traitement« u *Les écoles médicales à Rome* (actes du 2e colloque international sur les textes médicaux latins antiques, Lausanne, septembre 1986), edits. J. Pigeaud et Ph. Mudry, 51-81, Genève.
54. Gourevitch, Danielle & Grmek, Mirko D. (1994) »Aux sources de la doctrine médicale de Galien : l'enseignement de Marinus, Quintus et Numisianus« u *ANRW*, 37,2, 1491-1528.
55. Gourevitch, Danielle (1996) »La gynécologie et l'obstétrique à l'époque impériale« u *ANRW*, 37,3, 2083-2146.
56. Gourevitch, Danielle & Grmek, Mirko D. (1998) *Les maladies dans l'art antique*, Paris.
57. Gourevitch, Danielle (2001) *I giovani pazienti di Galeno: per una patocenosi dell'impero romano*, Roma.
58. Gourevitch, Danielle & Raepsaet-Charlier Marie-Thérèse (2001) *La femme dans la Rome antique*, Paris.
59. Grmek, Mirko D. (1983) *Les maladies à l'aube de la civilisation occidentale*, Paris.
60. Ihm, Sibylle (1997) »Die Quellen der Giftkapitel von Galens *De antidotis II*« u *Galen on Pharmacology, Philosophy, History and Medicine* (Proceedings of the 5th International Galen Colloquium, Lille, 16-18 March 1995), edit. A. Debru, 235-253, Leiden.
61. Ihm, Sibylle (2002) *Clavis commentariorum der antiken medizinischen Texte*, Leiden.
62. Joly, Robert (1966) *Le niveau de la science hippocratique*, Paris.
63. Joly, Robert (1975) »Le système cnidien des humeurs« u *la Collection hippocratique et son rôle dans l'histoire de la médecine* (actes du 1er Colloque international hippocratique, Strasbourg, 23-27 octobre 1972), edits. L. Bourgey et J. Jouanna, Leiden.

64. Jouanna, Jacques (1966) »La théorie de l'intelligence et de l'âme dans le traité hippocratique *Du régime* : ses rapports avec Empédocle et le *Timée* de Platon«, *Revue des études grecques*, 79, 15-18.
65. Jouanna, Jacques (1974) *Hippocrate : pour une archéologie de l'école de Cnide*, Paris.
66. Jouanna, Jacques (1980) »Médecine et politique dans la *Politique* d'Aristote (II 1268 b25 - 1269 a28)«, *Ktema*, 5, 257-266.
67. Jouanna, Jacques (1981) »Le sens de "ichor" chez Homère (*Iliade* V, 340 et 416) et Eschyle (*Agamemnon* 1480) en relation avec les emplois du mot dans la *Collection hippocratique*«, *Revue des études anciennes*, 83, 197-209.
68. Jouanna, Jacques (1984) »L'analyse codicologique du Parisinus gr. 2140 et l'histoire du texte hippocratique«, *Scriptorium*, 38, 50-62.
69. Jouanna, Jacques (1984) »Rhétorique et médecine dans la *Collection hippocratique*«, *Revue des études grecques*, 97, 26-44.
70. Jouanna, Jacques (1987) »Médecine hippocratique et tragédie grecque«, *Cahiers du GITA*, 3, 119-122.
71. Jouanna, Jacques & Demont, Paul eds.(1991) *Médecine antique* (exposés présentés lors de la journée d'études consacrée à la médecine antique, le 8 novembre 1989), Amiens.
72. Jouanna, Jacques (1992) *Hippocrate*, Paris.
73. Jouanna, Jacques (1997) »La lecture de l'éthique hippocratique chez Galien« u *Médecine et morale dans l'Antiquité* (dix exposés suivis de discussions, Vandoeuvres-Genève, 19-23 août 1996), edits. H. Flashar et J. Jouanna, 211-253, Genève.
74. Jouanna, Jacques (1999) »Réflexions sur l'imaginaire de la thérapeutique dans la Grèce classique« u *Aspetti della terapia nel Corpus Hippocraticum* (atti del IXe Colloque international hippocratique, Pisa, 25-29 settembre 1996), edits. I. Garofalo, A. Lami, D. Manetti e A. Roselli, 13-42, Firenze.
75. Jouanna, Jacques (2001) »Le serpent "ARGES" : Hippocrate, *Epidémies* V, c. 86« u *Dieux, héros et médecins grecs : Hommage à Fernand Robert*, edits. M. Woronoff, S. Follet et J. Jouanna, 165-175, Paris.
76. Jouanna, Jacques & Manetti, Daniela (2001) »A Text Concerning Health and Disease: PStrasb inv. G 26« u *Greek Medical Papyri I*, edit. I. Andorlini, 85-93, Firenze.

77. Jouanna, Jacques (2002) »Le vin chez Arétée de Capadoce« u *Vin et santé en Grèce ancienne* (actes du colloque de Rouen et de Paris, 28-30 septembre 1998), edits. J. Jouanna et L. Villard, 113-126, Athènes.
78. Jouanna, Jacques (2003) »Sur la dénomination et le nombre des sens d'Hippocrate à la médecine impériale : réflexions à partir de l'énumération des sens dans le traité hippocratique du *Régime*, c. 23« u *Les cinq sens dans la médecine à l'époque impériale : sources et développements* (actes de la table ronde du 14 juin 2001), edits. I. Boehm et P. Luccioni, 9-20, Lyon -Paris.
79. Kollesch, Jutta (1973) *Untersuchungen zu den pseudogalenischen Definitiones medicae*, Berlin.
80. Kollesch, Jutta (1981) »Galen und die zweite Sophistik« u *Galen: Problems and Prospects*, edit. V. Nutton, 1-11, London.
81. Kollesch, Jutta & Nickel, Diethard eds. (1993) *Galen und das hellenistische Erbe* (Verhandlungen des IV internationalen Galen-Symposiums veranstaltet vom Institut für Geschichte der Medizin am Bereich Medizin der Humboldt-Universität zu Berlin, 18-20. September 1989), Stuttgart.
82. Kollesch, Jutta & Nickel, Diethard (1994) »Bibliographia Galeniana: Die Beiträge des 20. Jahrhunderts zur Galenforschung« u *ANRW*, 37,2, 1351-1420.
83. Langholf, Volker (1990) *Medical theories in Hippocrates: early texts and the Epidemics*, Berlin.
84. Langholf, Volker (1996) »Lukian und die Medizin: Zu einer tragischen Katharsis bei den Abderiten (*De historia conscribenda* § 1)« u *ANRW*, 37,3, 2793-2841.
85. Langslow, David (1989) »Latin technical language: Synonyms and Greek words in Latin medical terminology«, *Transactions of the Philological Society*, 87, 33-53.
86. Langslow, David (1994) »Celsus and the making of a latin medical terminology« u *La médecine de Celse : aspects historiques, scientifiques et littéraires*, edits. G. Sabbah et Ph. Mudry, 297-318, Saint-Etienne.
87. Langslow, David (2000) *Medical latin in the Roman Empire*, Oxford.
88. López Férez, J. A. ed. (1991) *Galeno: obra, pensamiento e influencia* (Coloquio internacional celebrado en Madrid, 22-25 marzo 1988), Madrid.
89. López Férez, J. A. ed. (1999) »Consideraciones sobre el lexico usado por Galeno para designar sus propias obras« u *I testi medici greci. Tradizione*

e ecdotica (atti del III Conv. Intern. Napoli, 15-18 ottobre 1997), edits. A. Garzya e J. Jouanna, 315-347, Napoli.

90. López Férez, J. A. ed. (2000) *La lengua científica griega: orígenes, desarrollo e influencia en las lenguas modernas europeas*, Madrid.

91. Magdelaine, Caroline (1999) »La translatio antiqua des *Aphorismes* d'Hippocrate« u *I testi medici greci. Tradizione e ecdotica* (atti del III Conv. Intern. Napoli, 15-18 ottobre 1997), edits. A. Garzya e J. Jouanna, 349-361, Napoli.

92. Magdelaine, Caroline (2002) »Ville et campagne. Réflexions sur la salubrité chez les médecins grecs«, *Ktema*, 27, 307-324.

93. Manetti D, Cavini W, Donnini Maccio M. C, Funghi M. S. (1985) *Studi su papiri greci di logica e medicina*, Firenze.

94. Manetti, Daniela & Roselli, Amneris (1994) »Galeno commentatore di Ippocrate« u *ANRW*, 37,2, 1529-1635.

95. Manetti, Daniela ed. (2000) *Studi su Galeno: Scienza, filosofia, retorica e filologia* (atti del seminario, Firenze, 13 novembre 1998), Firenze.

96. Marganne, Marie-Hélène (1994) *L'ophtalmologie dans l'Égypte gréco-romaine d'après les papyrus littéraires grecs*, Leiden.

97. Marganne, Marie-Hélène (1996) »La médecine dans l'Égypte romaine : les sources et les méthodes« u *ANRW*, 37,3, 2709-2740.

98. Marganne, Marie-Hélène (1998) *La chirurgie dans l'Égypte gréco-romaine d'après les papyrus littéraires grecs*, Leiden.

99. Marganne, Marie-Hélène (2002) »L'Ecole médicale d'Alexandrie et son influence sur la médecine de l'Égypte gréco-romaine«

100. Montero Cartelle, Enrique (2001) »Omne animal post coitum triste: de Aristoteles a Sigmund Freud«, *Revista de Estudios Latinos*, 1, 107-119.

101. Montero Cartelle, Enrique (2001) »Del vulgarismo al tecnicismo: características de la lengua técnica latina« u *Praktika* (actes de XIe Congrès de la Fédération internationale des Associations d'Etudes Classiques, Kavala, 24-30 août 1999), 577-607, Athènes.

102. Nickel, Diethard (2002) »On the Authenticity of an "Excerpt" from Galen's Commentary on the *Timaeus*« u *The Unknown Galen*, edit. V. Nutton, 73-78, London.

103. Nutton, Vivian (1988) *From Democedes to Harvey: Studies in the History of Medicine*, London.

104. Nutton, Vivian (1993) »Roman Medicine: Tradition, Confrontation, Assimilation« u *ANRW*, 37.1, 49-78.
105. Nutton, Vivian ed. (2002) *The unknown Galen*, London.
106. Palmieri, Nicoletta (1997) »Sur les traces d'une ancienne traduction latine de l'*Ars medica*«, *Latomus*, 56, 504-533.
107. Palmieri, Nicoletta (2003) »Practicon dividitur in duo : mesures prophylactiques et mesures thérapeutiques chez Agnellus de Ravenne« u *Manus medica*, édit. F. Gaide et Fr. Biville, 183-206, Aix-en-Provence.
108. Potter, Paul (1998) »The editiones princeps of Galen and Hippocrates and their relationship« u *Text and tradition: Studies in Ancient Medicine and its Transmission*, presented to Jutta Kollesch, edits. K. -D. Fischer, D. Nickel and P. Potter, 243-261, Leiden.
109. Potter, Paul & Wright, John (2000) *Psyche and Soma: Physicians and metaphysicians on the mind-body problem from Antiquity to Enlightenment*, Oxford.
110. Rodriguez Alfageme (2002) »Patologia del habla en el *Corpus hippocraticum*« u *Le normal et le pathologique dans la Collection hippocratique* (actes du Xe Colloque international hippocratique, Nice, 6-9 octobre 1999), edit. A. Thivel, 149-172, Nice.
111. Roselli, Amneris (1999) »Un commento inedito a Hipp. Epid. VI, 2.4 (=Epid. II, 3.7) nel ms Par. Gr. 2230« u *I testi medici greci. Tradizione e ecdotica* (atti del III Conv. Intern, Napoli, 15-18 ottobre 1997), edit. A. Garzya e J. Jouanna, 493-508, Napoli.
112. Roselli, Amneris (2000) »Il commento di Galeno a *Sulle fratture*. Sprecimina per la nuova edizione (con appendice)« u *Studi su Galeno: Scienza, filosofia, retorica e filologia* (atti del seminario, Firenze, 13 novembre 1998), edit. Daniella Manetti, 93-117, Firenze.
113. Roselli, Amneris (2000) »Les cuisiniers-médecins dans la comédie moyenne« u *Le théâtre grec antique : la comédie* (Cahiers de la Villa Kérylos, 10), 155-169, Paris.
114. Roselli, Amneris (2002) »Theophrastus' *Peri kopon* and Greek Medical Theories of Fatigue« u *On the Opuscula of Theophrastus* (akten der 3. Tagung der Karl-und-Gertrud-Abel-Stiftung vom 19-23 Juli 1999 in Trier), edit. W. Fortenbaugh und G. Wöhrle, 123-139, Stuttgart.
115. Sabbah, Guy (1998) *Bibliographie des textes médicaux latins. Antiquité et haut Moyen Age*, Saint-Etienne.

116. Sabbah, Guy (1998) »Observations sur la transmission des textes médicaux latins« u *Nommer la maladie: recherches sur le lexique gréco-latin de la pathologie*, edits. A. Debru et G. Sabbah, 11-18, Saint-Etienne.
117. Sabbah, Guy (2003) »Les gestes du chirurgien dans le *De medicina* de Celse, VII, 17-24« u *Manus Medica*, édit. F. Gaide et Fr. Biville, 89-102, Aix-en-Provence.
118. van der Eijk (1999) »Some methodological issues in collecting the fragments of Diocles of Carystus« u *I testi medici greci. Tradizione e ecdotica* (atti del III Conv. Intern, Napoli, 15-18 ottobre 1997), edit. A. Garzya e J. Jouanna, 125-156, Napoli.
119. van der Eijk (1999) »The Methodism of Caelius Aurelianus: some epistemological issues« u *Le Traité des maladies aiguës et des maladies chroniques de Caelius Aurelianus*, edit. Ph. Mudry, 47-83, Nantes.
120. van der Eijk (2000) »Aristotle's Psycho-physiological Account of the Soul-Body Relationship« u *Psyche and Soma: Physicians and metaphysicians on the mind-body problem from Antiquity to Enlightenment*, edits. J. P. Wright & P. Potter, 55-77, Oxford.
121. Vázquez Buján (1999) »La nature textuelle de l'œuvre de Caelius Aurelianus« u *Le Traité des maladies aiguës et des maladies chroniques de Caelius Aurelianus*, edit. Ph. Mudry, 121-140, Nantes.
122. Vázquez Buján (2001) »Connaissance directe ou tradition commune? Pour une relecture des références de Jérôme à Hippocrate et à Galien« u *Docente Natura: Mélanges de médecine ancienne et médiévale offerts à Guy Sabbah*, edits. A. Debru & N. Palmieri, 293-312, Saint-Etienne.

Résumé

L'auteur présente au lecteur serbe les chercheurs les plus importants à l'heure actuelle dans le domaine de la médecine antique en Europe et en Amérique du Nord. Une attention toute particulière est portée à l'étude de la médecine antique dans les pays francophones (France, Belgique, Suisse, Canada). L'auteur passe ensuite en revue les centres des recherches de la médecine antique en Italie, en Allemagne, en Espagne, en Angleterre et aux États-Unis. L'article est accompagné d'une bibliographie choisie qui porte sur la médecine antique en général.

Sadržaj sveske 28 (2/2003)

[Iz uredništva	5]
DIVNA STEVANOVIĆ Izučavanje antičkih medicinskih autora danas: susret klasične filologije i medicine	7
DIVNA STEVANOVIĆ Hipokrat i Galen na Sorboni	28
VERONIK BUDON-MIJO Galenska teorija o vidu: boje tela i boje tečnosti	32
DIVNA STEVANOVIĆ Adresa istorije medicine	45
DANIJELA GUREVIĆ Kuhinja ženskog tela: voda u III knjizi ginekološkog spisa Sorana iz Efesa	53
DIVNA STEVANOVIĆ Lijež, reč koja podseća na papirus	72
MARI-ELEN MARGAN Medicina u papirusima na grčkom jeziku nađenim u Egiptu	76
DIVNA STEVANOVIĆ Divlja vatra u nama: bolest kao agresija u <i>Hipokratskoj zbirci</i> i u srpskom folkloru	93
DIVNA STEVANOVIĆ Piti ili ne piti: Hipokrat, <i>O vrstama vazduha, vode i mesta</i>	101
DIVNA STEVANOVIĆ Šta je to u ljudskom biću: Celz, <i>Medicina</i> 4.1 i 8.1	121
Naučni skup »Mélanges, crases, tempéraments : La chimie du vivant dans la médecine et la biologie anciennes« (<i>Divna Stevanović</i>)	137